

Spolufinancováno
Evropskou unií

Královéhradecký kraj

Problém omezovacích prostředků z pohledu lidskoprávních standardů

JUDr. Maroš Matiaško, LL.M., PhD.

katedra sociální práce, FF UK Praha

katedra ústavního práva, PF UPOL Olomouc

**Posílení efektivity nástrojů sociální práce s ohledem
na realizované reformy v Královéhradeckém kraji**

Registrační číslo projektu: CZ.03.02.02/00/24_068/0004848

§ 39 odst. 1 – typy omezovacího prostředku

(1) K omezení volného pohybu pacienta při poskytování **zdravotních služeb** lze použít

- a)** úchop pacienta zdravotnickými pracovníky nebo jinými osobami k tomu určenými poskytovatelem,
- b)** omezení pacienta v pohybu ochrannými pásy nebo kurty,
- c)** umístění pacienta v místnosti určené k bezpečnému pohybu,
- d)** ochranný kabátek nebo vestu zamezující pohybu horních končetin pacienta,
- e)** psychofarmaka, popřípadě jiné léčivé přípravky, které jsou podány pacientovi silou za účelem zvládnutí chování pacienta, nebo
- f)** kombinaci prostředků uvedených v písmenech a) až e),

§ 39 odst. 2 – podmínky zákonnosti

- Omezovací prostředky lze použít

- a) pouze tehdy, je-li účelem jejich použití odvrácení **bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti pacienta nebo jiných osob,**

- b) pouze po **dobu, po kterou trvají důvody** jejich použití podle písmene a) a

- c) **poté, co byl neúspěšně použit mírnější postup,** než je použití omezovacích prostředků, **s výjimkou případu,** kdy použití mírnějšího postupu **by zjevně nevedlo** k dosažení účelu podle písmene a), přičemž musí být **zvolen nejméně omezující prostředek odpovídající účelu jeho použití.**

Metodické dokumenty

- Metodický pokyn je publikován ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 13/2025: <https://mzd.gov.cz/metodicky-pokyn-pouziti-omezovacich-prostredku-a-pece-o-pacienta-v-omezeni/>)
- Tímto metodickým pokynem se zároveň s platností od 1. ledna 2026 ruší a nahrazuje Metodické doporučení pro poskytovatele lůžkové péče k omezení volného pohybu pacienta a používání omezovacích prostředků u pacienta, publikováno ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 4/2018.
- CPT/Inf(2017)6: Omezovací prostředky v psychiatrických zařízeních pro dospělé (revidované standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (CPT): <https://rm.coe.int/16808ef5dd>

Co je bezprostřednost (Mzdr)?

- Při indikaci omezení je nezbytné rozlišovat mezi „*bezprostředním ohrožením*“ (které je legitimním důvodem omezení) a tzv. „*náročným chováním pacienta*“ (které není legitimním důvodem omezení):
 - při **bezprostředním ohrožení** je obvykle přítomná **obava o život či zdraví** pacienta / jiných osob a pacient má zpravidla záměr sobě nebo někomu ublížit; omezení může být personálem vnímáno jako zatěžující.
 - při **náročném chování** je přítomná spíše **frustrace**, pacient chce dosáhnout svého (nikoliv sobě nebo někomu ublížit, např. chce, aby byly naplněny jeho základní životní potřeby a náročné chování využívá jako formu komunikace); omezení může personálu práci spíše usnadnit.

Co je bezprostřednost (Mzdr)?

- Pojem „**bezprostřednost**“ nelze vykládat pouze v jeho časovém a místním významu, tedy „*tady a teď*“, ale i v jeho **kauzálním významu**, kdy by ohrožení bylo vysoce pravděpodobné, pokud by nebylo zvenčí zasaženo (musí být realisticky předvídatelné, tj. s největší pravděpodobností).
- Pouze eventuální nebezpečí nestačí k prokázání bezprostředního ohrožení. Vždy je však nutné zohlednit:
 - individualitu pacienta a
 - předchozí zkušenost s jeho chováním a
 - omezovací prostředek použít až ve chvíli, kdy lze
 - s **vysokou mírou pravděpodobnosti** předpokládat, že ohrožení bezprostředně nastane.

Základní principy podle CPT

- konečným cílem by vždy měla být **prevence** používání omezovacích prostředků tím, že se maximálně omezí četnost a trvání jejich použití.
- K dosažení tohoto cíle je **vrcholně důležité**, aby příslušné zdravotnické orgány a vedení psychiatrických zařízení vypracovaly **strategii** a učinily různé **proaktivní kroky**, jež by *inter alia* měly zahrnovat
 - vytvoření bezpečného prostředí (a to včetně venkovního prostoru),
 - zaměstnávání dostatečného počtu zdravotnického personálu,
 - adekvátní úvodní i průběžné školení personálu,
- a podporu rozvoje alternativních opatření (včetně deeskalačních technik).
- Omezovací prostředky jsou **bezpečnostním opatřením a nemají terapeutické zdůvodnění**.
- Omezovací prostředky by nikdy neměly být používány:
 - jako trest
 - pro pouhé pohodlí personálu,
 - z důvodu nedostatku personálu anebo
 - jako náhražka náležité péče či léčby.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, 25 Cdo 3833/2023

- Paní X.Y. byla nedobrovolně hospitalizována v Psychiatrické nemocnici Bohnice od 19. do 21. 2. 2013 po zjištění, že zde byla hospitalizována její dcera, kterou navštívila a žádala její propuštění na revers. Pracovníci PN vyhodnotili paní X.Y. jako neklidnou, tenzní a nespolupracující, byla zde neočekávaně hospitalizována taktéž.
- Vzhledem ke zvyšujícímu se neklidu a údajné nebezpečnosti sobě samé jí byla aplikována neklidová medikace a následně byla nedobrovolně přikurtována k lůžku.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, 25 Cdo 3833/2023, bod 13

„hlučná, neklidná, vulgární, agresivní vůči personálu s nezvládnutelnými projevy, jevila známky duševní poruchy a je podaná medikace nevedla k jejímu zklidnění“.

*To je však **velmi obecný a ne zcela dostatečný popis**. Je zřejmé, že jde o pojmy, které zaměstnanci žalované standardně uvádějí ve zdravotnické dokumentaci při použití omezovacích prostředků ... Není z toho však **vůbec** **seznatelné, jak celá situace proběhla, jakým způsobem a kdy nastala ... změna chování, ...***

*... **není zřejmé**, že byl naplněn zákonem vymezený důvod pro kurtaci ..., tedy že její omezení svobody bylo nezbytné pro odvrácení bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti osob. Ze skutkových zjištění ... nevyplývá, že nějaké její konkrétní chování ohrožovalo život, zdraví či bezpečnost samotné žalobkyně b), personálu žalované nebo jiných osob. **Hlučnost, neklid či vulgárnost bez bližšího popisu jejich projevů nenaplňují zákonem vymezené důvody pro použití omezovacího prostředku.***

Ochranné pásy

- Po dobu omezení pacienta ochrannými pásy nebo kurty musí být pacient **pod trvalým dohledem ošetřovatelského personálu**, tzn. nepřetržitě sledován buď přímo, nebo prostřednictvím kamerového systému s tím, že přímý dohled má být preferován.
- Pokud je využíváno kamerových systémů, musí být určen zdravotnický pracovník sledující přenos. Současně je nutno zabránit náhledu na monitory neoprávněným osobám.
- Po dobu omezení musí mít pacient možnost přivolat pomoc personálu (signalizace).
- Během omezení pacienta kontroluje ošetřující personál **nejdéle každých 30 minut** stav prokrvení končetin a příslušných částí těla, verbální i neverbální projevy bolesti, stav hydratace a vědomí pacienta.
- Zjištěné skutečnosti zapisuje **nejdéle v 60minutových intervalech do zdravotnické dokumentace**.
- Dbá na dostatečný přísun tekutin (min. 2000 ml za 24 hod. není-li indikován jiný minimální příjem), na příjem potravy, na zajištění hygieny, na umožnění vyprazdňování, na prevenci vzniku dekubitů a na zajištění světelného i tepelného komfortu.
- **Maximální interval mezi kontrolami lékaře při omezení ochrannými pásy nebo kurty je 6 hodin.**

Úchopy, místnost

- Fyzické omezení (úchopy) by měl provádět pouze personál **speciálně vyškolený** v technikách úchopů a držení, jež minimalizují riziko poranění. Zakázány by měly být **techniky držení krku** a ty, při nichž **dochází k blokování dýchacích cest** nebo působení bolesti.
- Co se týká izolace, místnost, kam jsou pacienti umístěni, by měla být navržena speciálně pro tento účel. Měla by především představovat bezpečné a uklidňující prostředí.

Jak by měla místnost vypadat (pravidla MZdr)

- **Vhodně uzpůsobená místnost splňuje tato kritéria:**

- místnost musí být **uzavřená**, to znamená, že do ní nemají přístup a nemohou do ní nahlížet ostatní pacienti a jiné nepovolané osoby,
- místnost musí být **bezpečná**, např. nerozbitné sklo, bezpečné vybavení a předměty (plastové nádobí, bezpečnostní prvky pro prevenci ublížení na zdraví, zaoblené hrany),
- místnost musí **umožňovat nepřetržité sledování pacienta**, např. průhledem z pracovny personálu, kamerovým systémem, kontrolním zrcadlem,
- místnost musí **umožňovat přivolání pomoci**, např. signalizací, snímáním zvuku,
- místnost musí splňovat **světelný a tepelný komfort**, tzn. kryté nebo podlahové topení, účinné větrání, případně klimatizace,
- místnost musí umožňovat pacientovi trvalý **přehled o datu a času** (neexistují-li medicínské důvody, proč přehled neumožnit),
- místnost musí mít **minimální plochu na 1 lůžko 5 m², minimální plocha místnosti musí být 8 m²**
- pokud je to možné, je místnost vybavena samostatnou toaletou, event. sprchovým koutem.

Sledování v místnosti (pravidla Mzdr)

- Pacient v uzavřené místnosti musí být **nepřetržitě sledován** (osobně nebo kamerou určeným pracovníkem) a mít možnost **přivolat pomoc** (signalizace apod.).
- Sestra **pravidelně hodnotí stav pacienta** a projevy, které vedly k omezení, nejpozději každých **60 minut**, v případě zhoršení stavu častěji. Záznam do dokumentace min. 1× za **3 hodiny**.
- O rozsahu monitorování tělesných funkcí (TK, puls, teplota, glykémie...) a jejich frekvenci rozhoduje **lékař**, který omezení indikoval; **nejpozději každých 12 hodin** znovu hodnotí jeho oprávněnost.
- Personál dbá na **základní potřeby a komfort**: dostatek tekutin a jídla, hygienu, vyprazdňování, přiměřené oblečení, lůžkoviny, světelné a tepelné podmínky; pokud to stav dovolí, umožní provedení hygieny mimo omezovací prostředek.
- Při každém kontaktu se personál snaží pacienta **zklidnit, vysvětlit důvody omezení**, mluví s ním o pocitech, potřebách a možnostech přerušení či ukončení omezení.

Trvání (Mzdr)

- Doba použití mechanických omezovacích prostředků a izolace by měla být **co možná nejkratší** (zpravidla spíše **v řádu minut než hodin**), a jakmile důvody pro ně pominou, musí být omezení ukončeno.
- Používání mechanického **omezení po dobu dní nemůže mít ospravedlnění** a podle názoru výboru CPT může dosahovat špatného zacházení.

Zdroje:

- Metodický pokyn je publikován ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 13/2025: <https://mzd.gov.cz/metodicky-pokyn-pouziti-omezovacich-prostredku-a-pece-o-pacienta-v-omezeni/>)
- Tímto metodickým pokynem se zároveň s platností od 1. ledna 2026 ruší a nahrazuje Metodické doporučení pro poskytovatele lůžkové péče k omezení volného pohybu pacienta a používání omezovacích prostředků u pacienta, publikováno ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 4/2018.
- CPT/Inf(2017)6: Omezovací prostředky v psychiatrických zařízeních pro dospělé (revidované standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (CPT): <https://rm.coe.int/16808ef5dd>